

СТАНОВИЩЕ

от доц д-р Наум Илиев Кайчев

(СУ „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет)

за дисертационния труд на Андони Кирилов Андреев

на тема:

**„ВСЕКИДНЕВНИЯТ ЖИВОТ И ПЕЧАТЪТ В ЮГОСЛАВСКА
МАКЕДОНИЯ (1945 – СРЕДАТА НА 60-ТЕ ГОДИНИ НА XX В.)“**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.2 „История и археология“

Така формулирана тема на дисертационния труд на Андони Кирилов Андреев, редовен докторант към катедра „История на Византия и балканските народи“, беше избрана през 2018 г., отчитайки неговите дотогавашни интереси, изразени и в дипломните му бакалавърски и магистърски работи, и най-вече с оглед на съществуващата празнина от изследвания на тази тематика, не само в България и днешна Република Северна Македония, но и в световен план.

Да се изследва отношението на печата към всекидневния живот в Югославска Македония (Демократична федерална Македония до края на януари 1946 г., Народна република Македония през 1946-1963, и Социалистическа република Македония след април 1963 г.) е трудно и сериозно научно предизвикателство поради невъзможността да се стъпи върху досегашна значима изследователска основа – след като дори за политическата история на най-южната югославска република няма класическо цялостно детайлно монографично изследване, толкова повече това се отнася за нейната социалната история. Същевременно проучването на историята на всекидневния живот по принцип не е особено напреднало както по отношение на втора, федерална Югославия като цяло, така по отношение на нейните балкански съседи, включително и социалистическа България.

Дисертационният труд е успял в голяма степен да преодолее тези трудности чрез обръщане към и отчитане на досегашните теоретични подходи в областта на историята на всекидневния живот, чрез внимателно проучване на литературата в България, Северна Македония и в трети страни, имаща макар и странично отношение към проблематиката и най-вече посредством старателен анализ на огромния печатен корпус, оставен от периодични издания в Югославска Македония през изследвания период, както и чрез ползване на някои фондове от Държавния архив на Република Северна Македония.

Особеността на темата и индивидуалния подход на дисертанта са довели до по-необичайната структура на дисертацията – тя е в обем от 411 страници и съдържа увод, единадесет глави, десет от които съпроводени с по един допълнителен „фрагмент“, своеобразно заключение „Опит за синтез на получените резултати“ и списък на изворите и библиография. Използван е значителен брой изследвания от България, Северна Македония, останалите бивши югославски републики, англоезичните страни, Германия и Русия. Продължителната и старателна работа с общотеоретична литература, богатата база от първични източници и много вторични проучвания е позволила на дисертанта да изгради пълноценно изследване, което успешно проучва и анализира много аспекти от разглежданата тема.

Г-н Андреев в увода внимателно представя някои от теченията в съвременната световната историография, като предимно две от тях - социалната история, лансирана от западногермански историци като Ханс-Улрих Велер и Юрген Кока, и *Alltagsgeschichte* (история на всекидневния живот) на сънародника им Алф Людтке, са използвани до известна степен като подход и дават вдъхновение за подбор на тематика в изследването.

Необичайната структура на труда произлиза от сложното методологично предизвикателство и от огромното желание на дисертанта в максимална степен да го преодолее: „Всекидневният живот има множество проекции и на практика докосва „всичко“, в цялата всеобхватност на значението на думата. „Тоталната“

история не е по силите на нито едно проучване и в нашето изследване сме направили опит за открийм „големите коловози“ на всекидневния живот“ (с. 8) . Съответно в желанието си за максимално доближаване до всеобхватното изследване на всекидневния живот през призмата на модулирането и отражението му от печата дисертантът е изследвал в отделни глави (2–11 глави) свидетелствата в пресата за десет основни аспекта от всекидневния живот: политическият процес и всекидневието, всекидневният живот на село, труд и всекидневие, всекидневният живот на младежта, всекидневният живот на пионерите, отдих и всекидневие, социалистическата еманципация на жената и домашното всекидневие, трагедии и всекидневие, хумор и всекидневие, личности и всекидневие. Към тях са добавени и десет „фрагмента“: отделни послабозасегнати аспекти или пък конкретни казуси и сюжети, свързани с всекидневния живот: всекидневие и дебългаризация, свалянето на фереджето и турската изселническа вълна от НР Македония, образованието, транспорт, всекидневния живот на децата извън образа на пионерската организация, неорганизиран отдих, витрината на социализма – „На-Ма“ („Народен магазин“), „грижата за здравето на народа“, „червен смях“, вождът и малкият човек. При това се предлага и първа глава, която е въвеждаща за политико-обществената държавна структура, създаваща условията на всекидневието и която е изградена изключително въз основа на съхраняващите се в Скопие архивни фондове на ЦК на КПМ и на АСНОМ. Самото изброяване на всички тези теми и сюжети показва каква завидна широкообхватност е постигната от автора в своя непризнат стремеж за доближаване към „тоталната история“ на всекидневния живот. Много от аналогичните изследвания, не само по отношение на Югоизточна Европа, се ограничават само до една или няколко от горепосочените сфери на всекидневния живот.

Изследването на тези толкова многообразни страни на всекидневието е извършено с максимална прецизност и информативност, чрез привличане на огромен брой извори от периодичния печат на Югославска Македония – не само централния в. „Нова Македония“, но и редица други издания, насочени към специфични професионални или възрастови групи.

Несъмнени са приносите на дисертационния труд, който за пръв път проявява и изследва повечето от така очертаните аспекти на всекидневния живот във Вардарска Македония след 1944 г., доколкото те са отразени или модулирани от периодичния печат. Почти всички основни глави на дисертацията са приносни, но според мен особено изпъкват тези за труда и всекидневието, младежта, пионерите, отдиха (физкултура и туризъм), както и за социалистическата еманципация на жената и домашното всекидневие. В тези и в редица други случаи за пръв път в българската и световната историография детайлно са анализирани и представени тези сфери от всекидневния живот на ранната Югославска Македония (в случая, с помощта на изворите от пресата). Привлечен е и въведен за пръв път в научно обръщение както огромен корпус от публикации в периодичния печат, така и редица непубликувани документи на ЦК на КПМ и на АСНОМ, съхранявани в централния архив на Република Северна Македония. Изворите от пресата са не само във формата на текст, но и на фотографии, много от които са публикувани като хармонична част от изследването. Макар да са в периферията на основната проблематика, дисертацията приносно допринася за изследването на някои проблеми по-скоро от полето на политическата история: реконструира поредицата на основните митинги и други най-масови политически форуми през втората половина на 40-те години в Скопие (с. 75–97) и предлага нови извори и доказателства за усилията на най-високия партийен орган (ЦК на КПМ) за изграждане и налагане на нова македонска национална идентичност (с. 62–63) и езикова норма (с. 57–59), разкрива допълнителни аспекти на протичащия процес на дебългаризация, включително посредством печата за най-малките, за пионерите (с. 98–105).

Съвсем не на последно място бих искал да отбележа, че дисертационният труд се отличава с особено коректно използване на термините. Прецизното боравене от докторанта със сложната политическо-историческа и географска терминология, свързана с Македония (и с Югославия) е един от показателите за несъмненото му израстване като изследовател на историята на областта.

В дисертационния труд, а и в една от статиите („Социалистическата югославска македонска младеж в периода на *Обновата* (1945-1946)“) се забелязва натрапчивата тенденция да се въвежда някакъв всеобхватен югославски период на „обнова“, който продължавал приблизително от май 1945 г., края на Втората световна война и установяването на властта на КПЮ върху цялата държавна територия, до април 1947 г., приемането на първия петгодишен стопански план в Югославия (с. 69, 83 и др.), т.е. хронологически до известна степен съответства на времето на т.нар. „народни демокрации“ в Източна Европа. Самият автор признава, че става въпрос за „социално-политически конструкт“ или „пропагандна конструкция“, разтръбявана от средствата за масова информация. В този смисъл бихме предложили при бъдещо монографично публикуване на дисертацията внимателен оглед на историографията и официалната югославска документация от този период, свързана с термина, и използването му евентуално само по отношение на стопанското развитие на Югославия и нейните федерални единици. Също така бихме препоръчали и заключение, което не само резюмира, но също така предлага някои от основните изводи от проучването, а може би и да задава идеи за последващи изследвания.

Тези бележки в никакъв случай не омаловажават изтъкнатите вече качества на дисертацията, която при това е написана с жив и образен език, на моменти с внимателно чувство за хумор, което обикновено е отлика на историците, добре познаващи изследваното от тях време.

В заключение, имайки предвид посочените несъмнени достойнства на дисертационния труд, убедено гласувам **положително** Уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „*доктор*“ на г-н Андони Кирилов Андреев.

Член на научното жури:

София, 16 февруари 2026 г.

(доц. д-р Н. Кайчев)